

5-6 Yaş Grubu Çocukların Zihin Kuramı Becerilerinin Bazı Değişkenler
Açısından İncelenmesi*

Araştırma Makalesi / Research Article

 Zeyneb ARIKAN, Gazi Üniversitesi
 Aysel TÜFEKÇİ, Gazi Üniversitesi

Öz

Araştırmada okul öncesi eğitimi alan 5-6 yaş grubu çocukların zihin kuramı becerilerinde etkili olan faktörlerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırma betimsel tarama modelinde desenlenmiştir. Araştırmanın örneklemini 2019-2020 eğitim öğretim yılı Ankara ili Pursaklar İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı ana sınıflarına devam eden 138'i kız, 92'si erkek olmak üzere 230 çocuk ve onların ebeveynleri oluşturmuştur. Araştırma verileri "Kişisel Bilgi Formu" ve "Zihin Kuramı Ölçeği" kullanılarak elde edilmiştir. Zihin Kuramı Ölçeği, Wellman ve Liu (2004) tarafından geliştirilmiş ve Gözün Kahraman (2012) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Ölçek farklı istek, farklı inanç, bilgi erişimi, belirgin yanlış inanç ve içerik yanlış inanç olmak üzere basitten karmaşığa doğru sıralanmış beş farklı görevden oluşmaktadır. Kişisel Bilgi Formu çocukların ebeveynleri tarafından doldurulmuş, Zihin Kuramı Ölçeği ise birinci araştırmacı tarafından her bir çocuğa bireysel olarak uygulanmıştır. Verilerin analizinde normallik varsayımları dikkate alınarak, Mann Whitney U ve Kruskal Wallis-H Testi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda çocukların Zihin Kuramı Ölçeği'nden aldıkları puanların, çocukların doğum sırası, kardeş sayısı, anne baba yaşı, anne baba öğrenim düzeyi ve anne çalışma durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterdiği, ancak çocukların cinsiyeti ve aile aylık gelir düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermediği görülmüştür. Buna göre, ikinci çocuk olarak doğan çocukların, kardeşi olan çocukların, anne ve babasının yaşı 35 ve üstü olan çocukların, anne ve babasının öğrenim düzeyi lisans ve üstü olan çocukların, annesi çalışmayan çocukların zihin kuramı beceri puanlarının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Okul öncesi dönem,
Erken çocukluk,
Zihin kuramı,
Zihin kuramı becerileri,
5-6 yaş çocuklar.

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi: 15.05.2020

Kabul Tarihi: 23.09.2020

E-Yayın Tarihi:

25.12.2020

An Investigation of 5-6 Years-Old Children's Theory of Mind Skills in Terms of Some Variables

Abstract

This research was conducted to investigate the theory of mind skills of 5-6 years old children who attend preschool. The research was designed in descriptive screening model. The research sample was compared of 230 children, of which 138 are girls and 92 are boys and their parents, attending preschools which are affiliated to Pursaklar District National Education Directorate in Ankara in the 2019-2020 academic year. The research data were collected by the "Personal Information Form" and the "Theory of Mind Scale". Theory of Mind Scale was developed by Wellman and Liu (2004) and adapted to Turkish by Gözün Kahraman (2012). The scale consists of five different tasks ranging from simple to complex, with different desires, different beliefs, access to information, apparent false beliefs, and content false beliefs. The "Personal Information Form" was delivered to parents through teachers and filled in by parents. "Theory of Mind Scale" was applied to the children individually by the researcher. Data analysis was conducted with Mann Whitney- U Test and Kruskal Wallis-H Test. According to the analysis of children's scores on the Theory of Mind Scale; the results showed that the scores vary by birth order, number of siblings, parental age, level of education of parents and working status of mothers, but do not vary by children's gender and monthly household income. Considering the variable of birth and number of siblings, it was concluded that the children born as second children in the family, children whose parents are 35 years or older, children whose parents have a higher education degree or higher, children whose mothers are not working have higher theory of mind skills scores.

Keywords

Preschool period,
early childhood,
theory of mind,
theory of mind skills,
5-6 years old children.

ArticleInfo

Received: 05.15.2020

Accepted: 09.23.2020

Online Published:

12.25.2020

Sorumlu Yazar: Aysel Tüfekçi, atufekci@gazi.edu.tr

*Bu çalışma birinci yazanın ikinci yazar danışmanlığında yürütmüş olduğu yüksek lisans tez çalışmasından üretilmiştir.

Giriş

Zihin kuramı (theory of mind), kişinin kendisinin ve başkalarının davranışlarını niyet, istek, bilgi ve inanç gibi zihinsel durumlara atıf yaparak anlama ve yordama olarak tanımlanmaktadır (Renouf, Brendgen, Seguin, Vitaro, Boivin, Dionne, Tremblay ve Perusse, 2010). Zihin kuramı, her insanın farklı zihni durumlara sahip olduğunu bilme ve farklı zihinsel durumları yorumlayarak zihinsel temsiller oluşturma becerilerini kapsar (Güven, Ayvaz ve Göktaş, 2019). Zihin kuramı, diğer insanların zihinsel durumlarını anlayabilme ve bundan hareketle davranışlarını sezebilme, zihinsel durumların her insanda farklı olabileceğini anlama becerisi olarak tanımlanmıştır (Aydın, 2015; Sarı, 2011; Yağmurlu, Sanson ve Köymen, 2005).

Zihin kuramı kavramının ilgili alan yazında *zihinselleştirme*, *zihin okuma* ve *bilişsel bakış açısı alma* olarak da ifade edildiği görülmektedir (Aydın, 2015; Gürleyik, 2018; Kahraman, 2012). Zihin kuramı kavramı ilk olarak 1978 yılında primatolog Premack ve Woodruff tarafından kullanılmıştır (Karakelle ve Ertuğrul, 2012; Konaş, 2015; Şahin, Bozkurt, Usta, Aydın, Çobanoğlu ve Karabekiroğlu, 2019). Premack ve Woodruff'un 1978'de şempanzeler üzerinde yaptıkları çalışmada şempanzelere farklı problem durumları ile baş etmeye çalışan bir insan videosu izletilmiştir. Videonun sonunda şempanzelere, içerisinde bu problem durumların çözümlerinin de olduğu farklı fotoğraflar gösterilmiştir. Şempanzeler fotoğraflar arasından problem durumunun çözümünün olduğu fotoğrafları seçmişlerdir (Erden, 2014). Premack ve Woodruff'a göre şempanzeler doğru fotoğrafı seçerken insanın neyi amaçladığını ve istediğini anlamış, çözüm için doğru davranışı bilmiş; amaç, niyet, istek gibi zihinsel durumları öngörerek bir çıkarımda bulunmuşlardır (Ertuğrul, 2011; Şahin vd., 2019).

Zihin kuramı becerilerinin çocuklarda değerlendirilmesi ilk olarak Wimmer ve Perner 1983 yılında (akt. Şahin vd., 2019) tarafından yapılmış ve dört yaşındaki çocukların kendi inançlarını başkalarının inançlarından ayırt edebildikleri görülmüştür. Baron-Cohen 1985 yılında (akt. Şahin vd., 2019) otizmlili çocukların zihin kuramı becerilerini incelediği çalışmasında zihin kuramının kişilerarası ilişkilerde önemli bir sosyal-bilişsel beceri olduğunu ve otistik çocuklarda bu becerinin eksikliğini dile getirmiştir. Günümüzde zihin kuramını açıklamada ve kuramın anlaşılmasında önemli bir yere sahip olan Baron-Cohen ve Swettenham, zihin kuramının çok yönlü bir beceri olduğunu savunmuş ve zihin kuramı kapsamında akli-fiziksel ayrımı yapma, görüntü-gerçeklik ayrımı yapma, sembolik oyun oynama, istek ve düşünceleri anlama, mecazi ifadeleri anlamının da aralarında bulunduğu 14 farklı beceri olduğunu dile getirmişlerdir (Tekin ve Girli, 2011). Zihin kuramı günümüzde tek bir beceri olmaktan ziyade aşamalı olarak basitten karmaşığa doğru gelişen çeşitli bileşenlerden oluşan bir beceriler seti olarak görülmekte ve zihin kuramını ölçmeye yönelik testlerde de bu farklı bileşenlerin değerlendirilmesi hedeflenmektedir. Zihin kuramı becerilerini oluşturan bu bileşenler sırasıyla birinci düzey yanlış inanç, ikinci düzey yanlış inanç, metafor ve ironiyi kavrama ve gaf yapma (faux pas)'dır (Özen, 2011; Şahin vd., 2019). Zihin kuramı becerilerinin gelişimi istek ve duyguları anlamaktan kanı ve inançları anlamaya doğru bir gelişim gösterir (Keçeli Kaysılı ve Acarlar, 2011).

Zihin kuramı çalışmaları çocukların fiziksel gerçeklik, zihinsel durumlar ve somut davranışlar arasındaki bağlantılara yönelik kavrayışlarını incelerler (Karakelle, 2012). Costall ve Leudar (2004). "Zihin Kuramında Kuram Nerede?" başlıklı çalışmada zihin kuramı yaklaşımlarının, sıradan insanların tıpkı bilim insanları gibi gözlemlenebilir olandan (davranış) gözlemlenemeyen yapıyı (zihinsel yapı) çıkarsayabildikleri varsayımına

dayandığını belirtirler. Zihin kuramı ile ilgili araştırmaların büyük bir kısmı küçük yaştaki çocuklarla yürütülmüştür (Calero, Salles, Semelman ve Sigman, 2013; Güven, Ayvaz ve Göktaş, 2019; Küçük, 2018) ve bu çalışmalarda çocukların zihin kuramı becerilerinin gelişimini değerlendirmede pek çok farklı testler kullanılmıştır. Okul öncesi dönem çocuklarının zihin kuramı becerilerini değerlendirmek amacıyla kullanılan testler arasında *yanlış inanç, görünüm gerçeklik, beklenmeyen yer değişikliği ve beklenmeyen içerik görevleri* yer almaktadır (Keçeli Kaysılı ve Acarlar, 2011; Küçük, 2018).

İlgili alanyazında zihin kuramı becerilerinin gelişim süreci ile ilgili olarak farklı görüşler mevcuttur (Güven, Ayvaz ve Göktaş, 2019; Küçük, 2018). Ancak genel olarak zihin kuramı becerilerinin çevresel ve biyolojik unsurların etkisiyle ortaya çıktığı, çocuklarda doğumdan itibaren aşamalı olarak kendini göstermeye başladığı ve 3-4 yaşlarında hızla geliştiği bilinmektedir (Calero vd., 2013; Güven, Ayvaz ve Göktaş, 2019; Karakelle, 2012). Bebeklerin doğumdan itibaren insan yüzünü diğer nesnelere tercih etmesi ve annelerinin sesini ve yüzünü başkasının sesinden ve yüzünden ayırt edebilmesi zihin kuramı becerilerinin ilk işaretleri olarak kabul edilir (Altıntaş, 2014; Sarı, 2014). Kendilerini başkalarından farklı bir insan olarak ayırt eden bebeklerin (Sarı, 2014) bir yaşından itibaren başkaları ile ortak dikkat geliştirebilmeleri, yetişkinlerin amaçlı davranışlarını taklit etmeleri, nesnelere işaret ile göstermeleri ve 18. aydan itibaren dil becerisi gelişimlerinde artış olması zihin kuramı becerilerinin gelişmesine yardımcı olur (Karakelle, 2012; Keçeli Kaysılı, 2013; Şahin vd., 2019). Bu dönemde çocuklar istemek, sevmek gibi zihinsel fiilleri kullanmaya ve istekleri hakkında konuşmaya başlarlar (Keçeli Kaysılı ve Acarlar, 2011). Bebeklerin aynı ortamdaki yetişkinlerin dikkatini çekmek için göz kontağı kurmaları, bakışları takip etmeleri zihin kuramı becerilerini geliştirmede etkili soysal davranışlardır (Altıntaş, 2014; Aydın, 2015). 18-24 aylık bebeklerde temeli gerçek olmayan, farz etmeye dayanan -miş gibi (hayali) oyunların oynanması da zihin kuramı becerilerinin gelişiminde önemli bir adımdır (Aydın, 2015; Karakelle, 2012; Şahin vd., 2019). Bebekler yap-ınan oyunu da denenen bu oyunlarda gerçek ve temsili olanı birbirinden ayırmayı öğrenirler (Değirmencioğlu, 2008). Bebeklik döneminde temelleri atılan zihin kuramı becerilerinin kendini ilk olarak 18. ayda göstermeye başladığı düşünülmektedir (Şahin vd., 2019).

Çocuklar iki-üç yaşına geldiklerinde ihtiyaçlarını sözel olarak dile getirebilir, duygularını ifade edebilir, duygular hakkında konuşabilir ve bazı zihinsel durumları bilebilirler (Aydın, 2015; Sarı ve Altun, 2018). İnsanların sergiledikleri duygulara bakarak istek ve niyetlerinin gerçekleşip gerçekleşmediğini tahmin edebilir ve davranışları ile insanların duygularını değiştirebileceklerini keşfederler. Gözlemledikleri ve duydukları her olayın nedenini merak eden bu yaş çocukları, aldıkları cevaplar ile başkalarının bakış açılarını anlamaya çalışırlar (Yılmaz, 2014). Üç yaş civarında öne çıkan sanmak, hissetmek kelimelerinin yerini, dört yaşta bilmek, düşünmek kelimeleri alır (Dönmez, 2009). Bu dönemde çocuklarda istekleri ve duyguları algılamak, inanç ve kanıları algılamaktan daha önce gelişir (Aydın ve Karakelle, 2016; Karakelle, 2012; Özen, 2011). Dört-beş yaşta çocuklar yanlış inancı anırlar. Bununla birlikte bu yaşta çocuklar düşüncelerin zihinde olduğunu ve elle tutulamayacağını, insanların düşünceleri ile davranışlarının birebir örtüşmeyebileceğini bilirler. Okul öncesi dönemde çocuklar, gerçek ile gerçeğin zihinsel temsiline farklı olabileceğini anırlar (Ertuğrul, 2011; Özen, 2011; Sarı ve Altun, 2018; Şahin vd., 2019). Çocukların, dört yaşına geldiklerinde tek bir kişinin (kendisinin ya da başkasının) zihinsel durumu hakkında çıkarımda bulunduğu birinci düzey zihin kuramı becerilerine sahip oldukları (Aydın, 2015; Canan, 2012; Karakelle, 2012; Karakelle ve Ertuğrul, 2012; Keçeli Kaysılı ve Acarlar, 2011; Konaş, 2015; Küçük, 2018; Şahin

vd., 2019), altı yaşına geldiklerinde ise birden fazla zihinsel duruma ilişkin çıkarımda bulunmayı gerektiren ikinci düzey zihin kuramı becerilerine sahip oldukları bilinmektedir (Karakelle ve Ertuğrul, 2012; Keçeli Kaysılı ve Acarlar, 2011; Küçük; 2018; Şahin vd., 2019). Metafor ve imayı kavrama ile gaf yapmanın gelişiminin orta çocukluk ve ergenlikte (Şahin vd., 2019) ve hatta yetişkinlikte (Calero vd., 2013; Küçük, 2018) gelişmeye devam ettiği ileri sürülmektedir.

Çocuklarda özellikle üç-beş yaş arasında önemli gelişme gösteren zihin kuramı becerileri, sosyal ilişkilerde çocuğun zihinsel durumlar ile davranışlar arasında doğru bağlantılar kurmasına yardımcı olur (Etel ve Yağmurlu, 2015). Çocuklar büyüdükçe kendilerinin ve diğer insanların davranışlarının altında zihinsel durumlarının bir sonucu olduğunu keşfetmeye başlarlar (Wellman, 2012). Zihin kuramı becerileri gelişen çocukların sosyal ilişkilerdeki yetenekleri ve sözel becerileri de gelişme gösterirken, zihin kuramı becerileri zayıf olan çocukların bazı sosyal problemler yaşayabildikleri görülmektedir (Yağmurlu vd., 2005). Zihin kuramı becerilerinin, çocuklarda dil gelişimi, ahlak gelişimi ve sosyal-duygusal gelişim alanlarında önemli rol oynadığını gösteren çalışmalar bulunmaktadır (Taş, 2017). Zihin kuramı becerileri gelişmiş çocuklar bir başkasının uyarısı gerekmeden karşısındaki kişiye yardım etme ve paylaşma gibi prososyal davranışlar sergilemektedirler (Akbulut, 2019; Aydın, 2015; Aydın ve Karakelle, 2016; Ertuğrul, 2011). Zihin kuramı becerileri gelişmiş çocuklar, gerçeğin değişmez olduğunu fakat, herkesin zihninde farklı şekillerde temsil edildiğini bilirler (Karakelle, 2012; Yağmurlu vd., 2005). Çocukların, okul öncesi dönem boyunca dil gelişimi, sosyal-duygusal gelişim gibi alanlardaki gelişimlere bağlı olarak gelişen zihin kuramı becerileri sonucunda problem davranışları azalmakta, prososyal davranışları artmaktadır (Etel ve Yağmurlu, 2015). Çocuklar, okul öncesi yaşlarda zihni anlama konusunda artan bir beceri gösterirken, bu durum onların sosyal etkileşimlerine de olumlu yansımaktadır (Jenkins ve Astington, 2000). Zihin kuramı becerilerinin kazanımı ile beraber gelişen dikkat becerisi, yeni bilgilerin organize edilmesi, kendini düzenleme becerisi ile çocuklar sosyal ilişkilerinde daha uyumlu ve sosyal ilişkileri sırasında yaşayacakları olumsuzluklara daha dirençli, düşünce ve isteklerini organize etmede daha başarılı olmaktadır (Hughes ve Ensor, 2008).

Zihin kuramı becerileri çocukların sosyal etkileşimlerinde öyle önemlidir ki bu beceriler aynı zamanda sosyal bilişsel bir yeti olarak da ifade edilmiştir (Güven, Ayvaz ve Göktaş, 2019; Şahin vd., 2019). Zihin kuramı becerilerindeki yetersizlik çocukların sosyal ipuçlarını okumalarında, başkalarının davranışlarının altında yatan düşünce, niyet ve inanışları anlamada sorun yaşamalarına, empati yapamamalarına, uyum sağlayamamalarına ve dolayısı ile kendilerini düzenlemede ve tatmin edici sosyal etkileşimlerde bulunmada problemlere neden olabilmektedir (Güven, vd. 2019; Renouf vd., 2010; Şahin vd., 2019). Zihin kuramı becerilerinin sosyal, bilişsel ve iletişimsel yaşamın önemli bir kesişim noktası olduğunu ileri süren Peterson, Peterson ve Webb (2000), zihin kuramı becerilerindeki yoksunluğun, çocuğu tatmin edici bir sosyal yaşamdan mahrum bırakmanın yanı sıra, onu aldatmalara ve manipülasyonlara karşı da savunmasız kılabileceğini ileri sürerler.

Alanyazın incelendiğinde, çocuklarda zihin kuramı becerilerine etki eden pek çok faktör olduğu görülmektedir. Zihin kuramı becerileri çocuğun yaşı, bilişsel gelişimi, dil becerileri, sembolik oyun becerileri, sosyal etkileşimleri ve ailesel faktörlerden etkilenmektedir (Altıntaş, 2014; Gürleyik, 2018; Karakelle 2012; Konaş 2015; Özen, 2011; Sarı ve Altun, 2018). Zihin kuramı becerilerinde cinsiyet faktörünü inceleyen araştırmalarda, kimi çalışmalar kız çocukların zihin kuramı becerilerinin daha yüksek olduğunu savunurken (Altıntaş, 2018; Sarı ve Altun, 2018),

kimi çalışmalar ise cinsiyet faktörünün zihin kuramı becerileri üzerinde bir etkisi olmadığını belirtmiştir (Canan, 2012; Güven vd., 2019). Çocukların kardeş sayısı değişkenine göre zihin kuramı becerilerini inceleyen çalışmalara göre, kendinden yaşça büyük veya küçük bir kardeşe sahip olan çocukların zihin kuramı becerilerinin tek çocuk ya da ikiz kardeşe sahip çocukların zihin kuramı becerilerinden daha yüksek olduğu görülmüştür (Gürleyik, 2018; Özen, 2011). Çocukların ailelerinin öğrenim düzeyine göre zihin kuramı becerileri incelendiğinde, anne babalarının öğrenim düzeyi arttıkça çocukların zihin kuramı becerilerinin de arttığı görülmüştür (Altıntaş, 2014). Aynı zamanda sembolik oyun oynama becerisi ve alıcı dili daha gelişmiş olan çocuklarda zihin kuramı becerilerinin de daha yüksek olduğunu ifade eden çalışmalara rastlanmıştır (Özen, 2011; Selçuk ve Yavuz, 2018).

Gerek zihin kuramı becerilerinin gelişiminde önemli bir dönem olması, gerekse çocuğun daha sık ve daha çok çeşitlilikte sosyal etkileşimlere girdiği bir dönem olması nedeniyle okul öncesi dönem çocuklarının zihin kuramı becerilerinin çalışılması önemli görülmektedir. Zihin kuramı becerilerinin çocukların sosyal yaşamlarına etkileri düşünüldüğünde, normal gelişim gösteren okul öncesi dönem çocukların zihin kuramı becerilerinin gelişiminde etkili faktörlerin incelenmesinin literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bundan hareketle bu çalışmada, okul öncesi eğitim kurumuna devam eden çocukların zihin kuramı becerilerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda şu sorulara yanıt aranmıştır:

1. Çalışmaya katılan çocukların zihin kuramı becerileri nasıldır?
2. Çalışmaya katılan çocukların zihin kuramı becerileri çocukların cinsiyeti, doğum sırası, kardeş sayısı, anne baba yaşı, anne baba öğrenim düzeyi, anne çalışma durumu ve aile aylık gelirine göre farklılık göstermekte midir?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada, okul öncesi eğitimi alan 5-6 yaş grubu çocukların zihin kuramı becerilerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışma betimsel tarama modelinde desenlenmiştir. Betimsel tarama, bir durumu tüm noktaları ile tanımlamaya yönelik yapılan bir araştırma modelidir (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2019).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu tesadüfi örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Çalışmaya 2019-2020 eğitim öğretim yılında Ankara ili Pursaklar ilçesinde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı yedi resmi anaokulunda öğrenim gören ve normal gelişim gösteren 5-6 yaş grubundan 230 çocuk katılmıştır. Araştırmaya katılan çocukların %60'ının kız, %40'ının erkek olduğu; çocukların %45,2'sinin tek ya da ilk çocuk, %47,4'ünün ikinci çocuk, %7,4'ünün üçüncü ve daha üstü doğum sırasında olduğu; %20,4'ünün tek çocuk olduğu, %52,2'sinin bir kardeşe ve %27,4'ünün iki veya daha fazla kardeşe sahip oldukları tespit edilmiştir. Çalışma grubundaki çocukların annelerinin %68,3'ünün 25 ve 35 yaşlarında, babalarının ise %73,9'unun 35 ve üstü yaşlarda olduğu; annelerinin %73'ünün ve babalarının %73,5'inin lisans ve üstü öğrenim düzeyinde oldukları; annelerinin %60,4'ünün çalıştığı ve çocukların aile aylık geliri incelendiğinde %52,2'sinin 2.000 TL ile 5.000 TL, %43,9'unun 5.001 TL ile 10.000 TL aylık gelire sahip oldukları görülmüştür.

Veri Toplama Araçları

Araştırma verileri Kişisel Bilgi Formu ve Zihin Kuramı Ölçeği kullanılarak toplanmıştır.

Kişisel Bilgi Formu

Çocuklara ve ailelerine yönelik demografik bilgilerin elde edilmesi için araştırmacılar tarafından geliştirilen kişisel bilgi formunda çocukların cinsiyeti, kardeş sayısı, doğum sırası, anne baba yaşı, anne baba öğrenim düzeyi, anne

çalışma durumu ve aylık gelir düzeyine yönelik sorulardan oluşmaktadır. Kişisel Bilgi Formu araştırmaya katılan çocukların velileri tarafından doldurulmuştur.

Zihin Kuramı Ölçeği

Zihin Kuramı Ölçeği (ZKÖ) Wellman ve Liu (2004) tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışması okul öncesi dönemde olan 75 çocuk ile yapılmıştır. Ölçekte yer alan görevler basitten karmaşığa doğru sıralanmış ve çocukların rahat anlayabileceği bir dil ile senaryo olarak yazılmıştır. Ölçeğin uygulanma süresi yaklaşık 15 dakikadır (Gürleyik ve Gözün Kahraman, 2018). Ölçek Gözün Kahraman (2012) tarafından Türkçeye uyarlanmış ve geçerlik ve güvenilirlik çalışması 4-6 yaş arası toplam 106 çocuk ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmalar sonucunda KR-20 güvenilirlik katsayı değeri 0.50 bulunmuştur. Bunun sebebi ölçekte bulunan test soru sayısının az olması olarak açıklanmıştır. 30 çocuk ile bir ay aradan sonra yapılan test-tekrar-test güvenilirlik katsayısı ise 0.78 olarak hesaplanmıştır. Ölçek zihinsel durumları içeren farklı istek, farklı inanç, bilgi erişimi, belirgin yanlış inanç ve içerik yanlış inanç olmak üzere basitten karmaşığa doğru sıralanmış beş görevden oluşmaktadır. Görevlerin her biri bir senaryo ile çocuklara aktarılır. Senaryodaki kahramanın istek ve beğenileri ya da davranışları hakkında soru sorulur. Senaryoların çocuklar tarafından rahat anlaşılabilmesi için senaryonun içeriğine uygun çeşitli görseller ve materyaller kullanılır. Çocuğun bir görevde başarılı kabul edilebilmesi için kahramanın istek ve düşüncesini anlamış olması ve ifade etmesi gerekmektedir. Başarılan her bir görev için “1 puan,” başarısız olan her bir görev için “0 puan” verilmektedir.

Örneğin;

Farklı istek görevi senaryosu: Araştırmacı, havuç ve kurabiye resimlerinin olduğu kartlar ve ismi Ali olan oyuncak bir figür kullanır. Araştırmacı çocuğa ara öğün zamanının geldiğini söyler ve işaret ederek havuç ve kurabiye ile Ali’yi tanıtır. Araştırmacı çocuğa, “Sen bu yiyeceklerden en çok hangisini seviyorsun?” diye sorar. Çocuğun cevabına göre devam edilir. Çocuk en çok havucu sevdiğini belirtmiş ise, araştırmacı “Evet, güzel bir seçim. Fakat Ali havuç sevmez, kurabiye sever. Yemek yeme zamanında sence Ali hangi yiyeceği tercih edecektir?” diye sorar. Bu aşamada çocuğun görevden geçebilmesi için, Ali’nin sevdiği yiyecek olan kurabiyeyi tercih edeceği cevabını vermesi beklenir. Bu örnekte çocuğa, Ali’nin kurabiyeyi seçeceğini söylemesi halinde 1 puan, havucu seçeceğini söylemesi halinde 0 puan verilir.

Ölçek araştırmacı tarafından sınıf dışı sessiz bir ortamda, her bir çocuğa bireysel olarak uygulanmakta olup uygulama süresi 15-20 dakika sürmektedir.

Verilerin Toplanması

Araştırmanın yürütülmesi için gerekli izinler alındıktan sonra, okullar önceden ziyaret edilerek okul müdürleri ve öğretmenler ile görüşülmüş ve bilgi verilmiştir. Veri toplama araçlarından “Kişisel Bilgi Formu” öğretmenler aracılığı ebeveynlere ulaştırılmıştır. Bir hafta sonra öğretmenler aracılığı ile geri toplanmıştır. Ebeveynlere gönderilen 256 formdan, formu eksiksiz doldurulan 230 çocuğa “Zihin Kuramı Ölçeği” birinci araştırmacı tarafından uygulanmıştır. Zihin kuramı ölçeğinin uygulanmasından önce araştırmacı, sınıflarda kendisini tanıtmış ve sınıfta bir etkinlik uygulaması süresince, etkinliğe katılarak çocuklarla zaman geçirmiştir. “Zihin Kuramı Ölçeği” her bir çocuğa sınıf dışında okul müdürleri tarafından belirlenen sessiz bir ortamda bireysel olarak uygulanmıştır. Ölçeğin uygulanması her bir çocuk için yaklaşık 15 dakika sürmüştür. Verilerin toplanması bir ay içerisinde tamamlanmıştır.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde öncelikle kayıp veri analizi yapılmış, kayıp veriye rastlanmamıştır. Kutu grafiği (boxplot) ile uç değerlerin olup olmadığı incelenmiş ve uç değer olmadığı tespit edilmiştir. Daha sonra verinin parametrik test

koşullarını sağlayıp sağlamadığı incelenmek amacıyla veri dağılımında normallik ve homojenlik testleri yapılmıştır. Ölçekten elde edilen puanların normal dağılım varsayımının sınanması için kestirilen çarpıklık veya basıklık değerlerinin -1 ile +1 aralığında olmasının kabul edilebileceği ifade edilmektedir (Leech, Barrett ve Morgan, 2005, s. 21). Çocukların zihin kuramı ölçeğinden aldıkları puanların çarpıklık değerinin 1,31 ve basıklık değerinin ise 2,62 olduğu tespit edilmiştir. Zihin Kuramı Ölçeğinden elde edilen puan dağılımının normallik varsayımını sağlamadığı görülmüştür. Bu nedenle çocukların Zihin Kuramı Ölçeğinden aldıkları puanların çocukların cinsiyetleri, anne ve babalarının yaşı, anne ve babalarının öğrenim düzeyi, annelerinin çalışma durumu değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek için Mann Whitney U Testi; çocukların doğum sırası, kardeş sayısı ve ailenin aylık gelir düzeyi değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek için Kruskal Wallis H Testi kullanılmıştır.

Bulgular ve Tartışma

Bu bölümde araştırma sorularına yönelik elde edilen bulgulara yer verilmiş ve ilgili alanyazın çerçevesinde tartışılmıştır. İlk araştırma sorusu çalışmaya katılan çocukların zihin kuramı becerilerinin nasıl olduğu ile ilgilidir. Çocukların Zihin Kuramı Ölçeğinden aldıkları puanlara ilişkin betimsel istatistik sonuçları Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Çocukların Zihin Kuramı Ölçeği Puanlarına İlişkin Betimsel İstatistik Sonuçları

	En düşük puan	En yüksek puan	X	S	Çarpıklık	Basıklık	N
Zihin Kuramı Ölçeği	0	6	1,46	1,30	1,31	2,62	230

Tablo 1’de görüldüğü üzere çocukların Zihin Kuramı Ölçeğinden almış olduğu en düşük değer 0, en yüksek değer 6’dır. Bununla birlikte çocukların testten aldıkları puanların ortalama değeri 1,46 olup s=1,30 sapma göstermiştir. Çarpıklık değeri 1,31 ile çocukların zihin kuramı beceri düzeyi puanlarının ortalamasının altında yığıldığı görülmüştür. 3-4 yaş grubundaki çocuklarla yaptığı çalışmada Aydın ve Karakelle (2016) çocukların Zihin Kuramı Ölçeğinden elde ettikleri puan ortalaması 2,64 olup s=1,32 sapma göstermiştir. 58-69 aylık çocuklarla yaptıkları çalışmada Sarı ve Altun (2018) çocukların Zihin Kuramı Ölçeğinden elde ettikleri puan ortalaması 3,08 olup s=1,24 sapma göstermiştir. Mevcut araştırmaya katılan çocukların Zihin Kuramı Ölçeğinden aldıkları puanların söz konusu araştırmadaki puan ortalamalarından daha düşük olduğu dikkati çekmektedir. Bu durumun çalışma grubunda yer alan çocukların bireysel farklılıklarından kaynaklanmış olabileceği düşünülmektedir.

Tablo 2. Çocukların Cinsiyetine Göre Zihin Kuramı Ölçeği Puanlarına İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	Sıra Ortalaması	M-Whitney U	Z	P
Kız	138	112,48	5931,0	-,875	,381
Erkek	92	120,03			
Toplam	230				

Tablo 2’de çocukların zihin kuramı beceri puanları cinsiyet değişkenine göre sunulmuştur. Buna göre, kız ve erkek çocukların Zihin Kuramı Ölçeğinden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir (U=5931,0; z=-,875; p>,05).

Zihin kuramı ile ilgili literatürde cinsiyet değişkeninin rolü konusunda farklı bulgulara ulaşıldığı görülmüştür. İlgili alanyazında mevcut araştırma bulgularına benzer şekilde çocukların zihin kuramı becerilerinin cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermediğini belirten çalışmalara (Canan, 2012; Güven, Ayvaz ve Gökteş, 2019) ek olarak, kız çocukların zihin kuramı becerilerinin erkek çocuklara göre daha yüksek olduğunu gösteren çalışmalar da bulunmaktadır (Altıntaş, 2014; Sarı ve Altun, 2018).

Tablo 3.Çocukların Doğum Sırası ve Kardeş Sayısına Göre Zihin Kuramı Ölçeği Puanlarına İlişkin Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

Doğum Sırası ve Kardeş Sayısı		N	Sıra Ortalaması	sd	Ki-Kare	p	Post Hoc
Doğum Sırası	Tek/ilk çocuk	104	101,84	2	9,17	,010*	2>1
	İkinci çocuk	109	128,45				
	Üçüncü ve üstü	17	116,06				
	Toplam	230					
Kardeş Sayısı	Tek çocuk	47	78,18	2	21,63	,000*	3>1
	1 kardeş	120	129,46				
	2 ve üstü kardeş	63	116,75				
	Toplam	230					

*p<,05

Tablo 3’de çocukların zihin kuramı beceri puanları doğum sırası değişkenine göre sunulmuştur. Doğum sırasına göre çocukların zihin kuramı beceri puanlarının anlamlı farklılık gösterdiği görülmüştür ($X^2=9,17$; $p=,010<,05$). Bu farklılık, ikinci çocuk olan çocukların zihin kuramı beceri puan ortalamalarının, tek çocuk ya da ilk çocuk olan çocuklara göre daha yüksek olmasından kaynaklanmaktadır.

Çocukların kardeş sayısına göre zihin kuramı beceri düzeylerinde anlamlı bir farklılık görülmüştür ($X^2=21,63$; $p=,000<,05$). Bu durum, iki ve üstü kardeşe sahip çocukların zihin kuramı beceri düzeyi puan ortalamalarının tek çocuk olan çocukların puan ortalamalarından yüksek olmasından ve bir kardeşe sahip olan çocukların puan ortalamalarının tek çocuk olan çocukların puan ortalamalarından yüksek olmasından kaynaklanmaktadır.

Buna göre, çocukların kardeş sahibi olmaları zihin kuramı becerilerini olumlu anlamda etkilemektedir. Kardeş sahibi olmanın paylaşma, birlikte oynama, problem çözme, devamlı iletişimde bulunma gibi avantajlı durumları ile yaşları farklı kardeşler arasındaki usta-çırak benzeri ilişki göz önüne alındığında birbirlerinin dil becerilerini ve sosyal-duygusal gelişimlerini olumlu etkilemeleri sonucu zihin kuramı becerilerini de destekledikleri düşünülebilir. İkinci çocuk olarak doğan çocukların, ilk çocuk olanlara göre zihin kuramı becerilerinin daha yüksek olması sonucu, özellikle kendilerinden yaşça büyük kardeşler ile etkileşimde bulunan çocukların diğer insanların bakış açısını anlamada daha iyi oldukları bilgisini desteklemektedir (Berk, 2013). Araştırma sonuçlarına göre tek çocuk olan çocuklar, zihin kuramı becerileri yönünden dezavantajlı grup olarak gözükmemektedir. Çocuklar kardeş sahibi olmasalar da bir okul öncesi kurumunda akranları ile sosyal etkileşim kurma şansına sahiptirler. Akranlar arası sosyal etkileşim çocuklarda zihin kuramı becerilerini desteklemektedir (Berk, 2013). Ancak araştırmaya katılan çocukların okul öncesi kurumuna ne zamandır ve ne sıklıkla devam ettiği bilgisi alınmadığından bu konuda kapsamlı bir yoruma varılamamaktadır. İlgili alan yazın incelendiğinde bazı çalışmalar, çocukların doğum sırasına ve kardeş sayısına göre zihin kuramı beceri puanlarında anlamlı bir farklılık olmadığını belirtirken (Gürleyik, 2018; Konaş, 2015; Sarı, 2011), bazı çalışmalar ise kardeş sayısının zihin kuramı becerileri üzerinde anlamlı bir etkiye

sahip olduğunu belirtmektedir (Gürleyik, 2018; Karakelle, 2012; Kontaş, 2015). Kardeş sayısı fazla olan çocuklarda kardeşler arası anlaşmazlıkların daha sık görüldüğünü ifade eden Dunn, Slomkowski ve Youngblade'a göre, bu anlaşmazlıkların çocuklara birbirlerinin farklı istekleri ve düşünceleri olduğunu öğrenme fırsatı sunmaktadır (akt. Gözün Kahraman, 2012, s. 21).

Tablo 4. Anne ve Baba Yaşına Göre Zihin Kuramı Ölçeği Puanlarına İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Anne Baba Yaşı		N	Sıra Ortalaması	M-Whitney U	Z	p
Anne Yaşı	25-35 arası	157	108,89	4692,0	-2,294	,022*
	35 ve üstü	73	129,73			
	Toplam	230				
Baba Yaşı	25-35 arası	60	97,23	4004,0	-2,566	,010*
	35 ve üstü	170	121,95			
	Toplam	230				

*p<,05

Tablo 4'e çocukların anne ve babaların yaşı değişkenine göre zihin kuramı ölçeğinden aldıkları puanlara sunulmuştur. Çocukların anne yaşına (U= 4692,0; p=0,22<,05) ve baba yaşına (U=4004,0; p=,010<,05) göre zihin kuramı beceri puanlarında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Bu farklılık anne ve babalarının yaşı 35 ve üstü olan çocuklarının zihin kuramı becerileri puan ortalamalarının, anne ve babalarının yaşı 25-35 arası olan çocukların zihin kuramı becerileri puan ortalamalarından yüksek olmasından kaynaklanmaktadır.

Anne ve baba yaşına göre elde edilen bu sonuçların, 35 yaş ve üstü anne ve babaların, 25-35 yaş arası anne ve babalara göre artan tecrübeleri ile ebeveynlik becerilerinin de gelişmesi sonucu çocuklarına daha nitelikli rehberlik edebilmelerinden kaynaklandığı düşünülebilir. Nitekim, yaşı ilerledikçe anne ve babaların mesleki ve aile yaşamlarının daha düzene girdiği (Uysal, 2006), ebeveynlerin çocuklarıyla iletişimlerinin genç yaştaki ebeveynlere oranla daha olumlu olduğu (Arabacı ve Ömeroğlu, 2013; Meriç ve Özyürek, 2018), ebeveynlik kaygı ve stresleri azalırken ebeveynlik doyumlarının arttığı (Kırman ve Doğan, 2017) bilinmektedir.

Mevcut araştırmanın anne ve baba yaşı ile ilgili bulgularının Kontaş (2015)'in çalışması ile benzerlik gösterdiği görülmüştür. Buna karşın Gürleyik (2018), annelerin yaşı arttıkça çocukların zihin kuramı beceri puanlarının azaldığını ve babalarının yaşının çocukların zihin kuramı becerileri üzerinde bir etkiye sahip olmadığını belirtmiştir.

Tablo 5. Anne ve Baba Öğrenim Düzeyine Göre Zihin Kuramı Ölçeği Puanlarına İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Anne Baba Öğrenim Düzeyi		N	Sıra Ortalaması	M-Whitney U	Z	p
Anne Öğrenim Düzeyi	Lise ve Altı	62	94,99	3936,5	-2,946	,003*
	Lisans ve üstü	168	123,07			
	Toplam	230				
Baba Öğrenim Düzeyi	Lise ve Altı	61	85,43	3320,0	-4,273	,000*
	Lisans ve üstü	169	126,36			
	Toplam	230				

*p<,05

Tablo 5'te çocukların zihin kuramı beceri puanları, anne ve babaların öğrenim düzeyi değişkenine göre sunulmuştur. Çocukların anne ($U=3936,5$; $p=,003<,05$) ve baba ($U=3320,0$; $p=,000<,05$) öğrenim düzeyine göre zihin kuramı becerilerinde anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Bu farklılık, anne ve babaları lisans ve üstü öğrenim düzeyine sahip çocukların zihin kuramı becerileri puan ortalamalarının, anne ve babaları lise ve altı öğrenim düzeyine sahip çocukların zihin kuramı becerileri puan ortalamalarından yüksek olmasından kaynaklanmaktadır.

Öğrenim düzeyi yüksek ebeveynlerin, çocuklarının bilişsel gelişimi için çocuklarını oyun ve etkinlikler ile evde destekliyor olabilecekleri, daha fazla yazılı-sözlü kaynak kullanıyor olabilecekleri düşünülmektedir. Aynı zamanda, öğrenim düzeyi yüksek ebeveynlerin medya okuryazarlığının daha yüksek olabileceği, çocuklarını yetiştirme ve destekleme konusunda sosyal medya ve medya araçlarından daha fazla yararlanıyor olabilecekleri ve çocuklarına daha zengin uyarıların olduğu bir ortam sunabilecekleri düşünülmektedir. Ayrıca, öğrenim düzeyi yüksek ebeveynlerin çocuk yetiştirme yöntemlerinin çocukların başkalarının duygularını ve bakış açılarını anlamaya yardımcı olduğu düşünülmektedir. İlgili alan yazın incelendiğinde, bazı çalışmalar öğrenim düzeyi yüksek anne ve babaların çocuklarının zihin kuramı becerilerinin de yüksek olduğunu (Altıntaş, 2014; Sarı, 2011), bazı çalışmalar ise anne ve babaların öğrenim düzeyinin çocukların zihin kuramı becerileri üzerinde bir etkiye sahip olmadığını (Gürleyik, 2018; Kontaş, 2015) göstermiştir. Anderson, Sommerfelt, Sonnander ve Ahlsten çalışmalarında, ebeveynlerden özellikle annenin düşük öğrenim düzeyine sahip olmasının, çocuğun IQ puanını ve akademik başarısını dolayısı ile de zihin kuramı becerilerini olumsuz etkilediğini belirtmişlerdir (akt. Gözün Kahraman, 2012, s. 21). Tezel Şahin ve Özyürek (2008) çalışmalarında, anne ve babanın öğrenim düzeyi arttıkça çocuklarına karşı daha fazla demokratik tutum sergilediklerini belirtmişlerdir. Bununla birlikte, Pears ve Moses çocukların başkalarını etkileyen davranışları konusunda, çocukları düşünmeye ve bu etkileri anlamaya yönlendiren ebeveyn tutumlarının, çocuklarda zihin kuramı becerilerini geliştirdiğini ifade etmişlerdir (akt. Gözün Kahraman, 2012, s. 96).

Tablo 6. Anne Çalışma Durumuna Göre Zihin Kuramı Becerileri Puanlarına İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Anne Çalışma Durumu	N	Sıra ortalaması	M-Whitney U	Z	p
Çalışıyor	139	94,99	3936,5	-2,946	,003*
Çalışmıyor	91	123,07			
Toplam	230				

* $p<,05$

Tablo 6'da çocukların zihin kuramı beceri puanları, annelerinin çalışma durumu değişkenine göre özetlenmiştir. Çocukların annelerin çalışma durumuna göre zihin kuramı beceri düzeylerinde anlamlı bir farklılık görülmüştür ($U=3936,5$; $p=,003<,05$). Bu durum, anneleri çalışmayan çocukların zihin kuramı beceri puan ortalamasının daha yüksek olmasından kaynaklanmaktadır.

Çalışmayan annelerin çocukları ile daha fazla zaman geçirme şanslarının olduğu, çalışan annelere göre çocukları ile daha güvenli bağlanma yaşadıkları düşünüldüğünde, bu durum araştırmadan elde edilen sonucun sebebi olarak görülebilir. Nitekim Ruffman, Slade, Devitt ve Crowe (2006), anneleri ile aralarında güvenli bağlanma olan çocukların zihin kuramı becerilerinin daha yüksek olduğunu belirtmişlerdir. Güvenli bağlanma sonucunda

annelerin, çocuklarının zihinsel durumlarını daha uygun yorumladıkları ve çocukları ile daha fazla sohbet ettikleri görülmüştür.

Tablo 7. Ailenin Aylık Gelir Düzeyine Göre Zihin Kuramı Ölçeği Puanlarına İlişkin Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

Aylık Gelir Düzeyi	N	Sıra ortalaması	sd	Ki-Kare	p
2.500-5.000	120	107,10	2	4,853	,088
5.001-10.000	101	126,01			
10.001 ve üstü	9	109,56			
Toplam	230				

Tablo 7’de çocukların zihin kuramı beceri puanları, ailelerinin aylık gelir düzeyi değişkenine göre sunulmuştur. Ailelerin aylık gelir düzeylerine göre çocukların zihin kuramı beceri düzeylerinde anlamlı bir farklılık görülmemektedir ($X=4,853$; $p=,088>,05$).

İlgili alan yazında ailelerin aylık gelir düzeyine göre çocukların zihin kuramı becerilerinde anlamlı bir farklılık olmadığını belirten çalışmalara rastlanmıştır (Gürleyik, 2018; Konaş, 2015). Buna karşın, ailelerin aylık gelir düzeyi arttıkça çocukların zihin kuramı beceri düzeylerinin de arttığını belirten bir çalışmaya da rastlanmaktadır (Sarı, 2011).

Sonuç ve Öneriler

- Araştırma sonucunda çalışmaya katılan normal gelişim gösteren 5-6 yaş çocukların zihin kuramı beceri puanlarının ortalamasının altında bir yığılma gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.
- Zihin kuramı beceri puanları kız ve erkek çocuklarda anlamlı bir farklılık göstermemiştir.
- Çocukların doğum sırasına göre, ikinci çocuk olarak doğan çocukların zihin kuramı beceri puanları, tek çocuk olan veya ilk çocuk olarak doğan çocuklara göre daha yüksektir.
- Çocukların anne ve babalarının yaşlarına göre, yaşları 35 ve üstü olan anne ve babaların çocuklarının zihin kuramı beceri puanları, yaşları 25-35 yaş arası olan anne ve babaların çocuklarının zihin kuramı beceri puanlarından daha yüksektir.
- Çocukların anne ve babalarının öğrenim düzeyine göre, lisans ve lisans üstü öğrenime sahip anne ve babaların çocuklarının zihin kuramı beceri puanları, lise ve altı öğrenim düzeyine sahip anne ve babaların çocuklarının zihin kuramı beceri puanlarından daha yüksektir.
- Çocukların annelerinin çalışma durumuna göre, çalışmayan annelerin çocuklarının zihin kuramı beceri puanları, çalışan annelerin çocuklarının zihin kuramı beceri puanlarından daha yüksektir.
- Zihin kuramı beceri puanları ailenin aylık gelir düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir.
- Zihin Kuramı Ölçeğinden elde edilen bulgular birlikte değerlendirildiğinde, zihin kuramı becerilerinin çocukların doğum sırası ve kardeş sayılarına, anne ve babalarının yaşına, anne ve babalarının öğrenim düzeylerine ve annelerinin çalışma durumuna göre anlamlı farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Zihin kuramı becerilerinin çocuklarda bilişsel gelişimin bir parçası olarak ilerlediği bilinmektedir. Mevcut araştırmanın sonucunda, zihin kuramı becerilerinin sadece çocuğun bilişsel gelişim sürecinden etkilenmediği, çocuğun doğuştan getirdiği bir özellik olan cinsiyetinin zihin kuramı becerileri üzerinde bir etkisinin olmadığı, bununla birlikte çocuğa ve ailesine ilişkin demografik faktörlerin çocuklarda zihin kuramı becerileri üzerinde

rol oynadığı görülmüştür. Bu durumda zihin kuramı becerilerinin, bilişsel süreçlerden etkilenmesinin yanı sıra çocuğun sosyal çevresinden de etkilendiği yorumu yapılabilir.

Araştırmadan elde edilen sonuçlar göz önüne alındığında öneriler şu şekilde sıralanabilir:

- Araştırmada öğrenim seviyesi lise ve altı olan anne babaların çocuklarının zihin kuramı becerilerinin öğrenim seviyesi lisans ve üstü olan anne babaların çocuklarından daha düşük olduğu görülmüştür. Bu bulgudan hareketle öğrenim seviyesi düşük ebeveynlere çocuklarının zihin kuramı becerilerini desteklemelerine yönelik aile eğitim programları düzenlenmesi önerilebilir.
- Araştırmada anne baba öğrenim seviyesine ek olarak, anne baba yaşı, anne çalışma durumu, çocuğun doğum sırası ve kardeş sayısı değişkenlerinin çocukların zihin kuramı becerilerinde anlamlı farklılığa yol açtığı görülmüştür. Bu bulgudan hareketle erken yaşta anne-baba olan çiftlere çocuklarının bilişsel gelişimlerini ve zihinsel durumlarını desteklemeleri için online ya da yüz yüze eğitimler, bilgilendirici yazılı materyaller, belediyeler tarafından düzenlenecek kurslar ile destek verilebilir. Çalışan anneler, evde oldukları zamanlarda gün içinde ayrı geçirdikleri zamanı çocukları ile birebir ve özel ilişki kurarak telafi etmeleri konusunda teşvik edilmeli ve desteklenmelidir. Tek çocuk olan çocukların sosyal etkileşimini artırmak amacıyla akranları ile daha sık bir araya gelmeleri sağlanmalı, hem aileleri hem de farklı yetişkinler ile zaman geçirecek ortamlar yaratılmalıdır.
- Araştırmanın örneklemini okul öncesi eğitim hizmetinden yararlanmakta olan ve normal gelişim gösteren 5-6 yaş grubu çocuklar ile sınırlıdır. İleride yürütülecek araştırmalarda okul öncesi eğitim hizmetinden yararlanamayan çocuklar örnekleme dahil edilerek, okul öncesi eğitim hizmetinden yararlanan ve yararlanamayan çocukların zihin kuramı becerileri karşılaştırmalı olarak incelenebilir.

Atıf için (How to cite)

Arıkan, Z. ve Tüfekçi, A. (2020). 5-6 Yaş Grubu Çocukların Zihin Kuramı Becerilerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Çocuk ve Gelişim Dergisi*, 3(6), 13-27.

Kaynakça

- Akbulut, M. (2019). Theory-of-mindinsocialcontext: the role of culture, socialsettingandtargetcharacteristics. Doktora Tezi. Koç Üniversitesi, İstanbul.
- Altıntaş, M. (2014). Çocuklar İçin Zihin Kuramı Test Bataryası'nın 4-5 yaş Türk çocuklarına uyarlanması, geçerlik ve güvenilirlik çalışması. Doktora Tezi. Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul
- Arabacı, N., & Ömeroğlu, E. (2013). 48-72 aylık çocuğa sahip anne-babaların çocukları ile iletişimlerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 30, 41-53.
- Aydın, M.Ş. (2015). Çocuklarda (3-4 yaş) zihin kuramı ve kendini düzenleme becerisinin olumlu sosyal davranış üzerindeki etkisi. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aydın, M.Ş. ve Karakelle, S. (2016). 3-4 yaş çocuklarında zihin kuramı ve kendini düzenleme becerisinin yardım davranışları üzerindeki etkisi. Nesne, 4(8), 205-226.
- Berk, L.E. (2013). Bebekler ve Çocuklar: Doğum Öncesinden Orta Çocukluğa. (N. Işıkoğlu Erdoğan, Çev.) Ankara: Nobel.
- Büyükoztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2019). Bilimsel araştırma yöntemleri. Ankara: Pegem.
- Calero, C.I., Salles, A., Semelman, M., & Sigman, M. (2013). Age andgenderdependentdevelopment of theory of mind in 6- to 8-years oldchildren. Frontiers in Human Neuroscience, 7, 1-7.
- Canan, N. (2012). Okul öncesi çocuklarda iki dilliliğin zihin kuramı gelişimi üzerine etkisi. Yüksek Lisans Tezi. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Costall, A. & Leudar, I. (2004). Where is thetheory in theory of mind? TheoryandPsychology, 14(5), 623-646.
- Demir E. & Kılınc, F. E. (2018). Anasınınına devam eden çocuklara verilen drama eğitiminin çocukla-rın zihinsel becerilerine etkisinin incelenmesi. Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi, 2(2), 284-308.
- Dönmez, B. (2009). Çocuklarda zihin kuramına göre birinci aşama kanı atfı ile ikili kimlik anlayışlarının gelişiminin karşılaştırılmaltı incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Emek, H. (2018). Zihin kuramı becerisi ve yalnızlık arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Üsküdar Üniversitesi, Klinik Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul.
- Erden, Ş. (2014). Farklı sosyokültürel ve ekonomik bağlamlarda yaşayan dört-altı yaş çocuklarının zihin kuramı ve bağlanma türleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Doktora Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Ertuğrul Yaşar, Z. (2016). Zihin kuramı gelişim sürecinin incelenmesi. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ertuğrul, Z. (2011). Zihin kuramı, dil ve çalışma belleği arasındaki gelişimsel bağlantılar. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Etel, E. & Yağmurlu, B. (2015). Socialcompetence, theory of mind, andexecutivefunction in institu-tion-rearedTurkishchildren. International Journal of Behavioral Development, 39(6), 519-529.
- Gözün Kahraman, Ö. (2012). Zihin kuramına bağlı eğitim programının 48-60 aylık çocukların bilişsel bakış açısı becerileri ve prososyal davranışları üzerindeki etkisinin incelenmesi. Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Gözün Kahraman, Ö. & Gürleyik, S. (2018). Okul öncesi dönem çocuklarında zihin kuramı ve akran ilişkileri. Yüksek Lisans Tezi. Karabük Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Karabük.

- Gürleyik, S. (2018). Okul Öncesi Dönem Çocuklarında Zihin Kuramı ve Akran İlişkileri Arasındaki İlişkinin İnce-lenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Karabük Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Karabük.
- Güven, Y., Ayvaz, E. & Göktaş, İ. (2019). Okul öncesi dönem çocuklarının zihin kuramı ve sosyal problem çözme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, 3(1), 76-97.
- Hughes, C. & Ensor, R. (2008). Does executive function matter for pre-schoolers' problem behaviors. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 36, 1-14.
- Jenkins, J. M. & Astington, J. W. (2000). Theory of mind and social behavior: Causal model tested in a longitudinal study. *Merrill-Palmer Quarterly*, 46, 203-220.
- Karakelle, S. & Ertuğrul, Z. (2012). Zihin kuramı ile çalışma belleği, dil becerisi ve yönetici işlevler arasındaki bağlantılar küçük (36-48ay) ve büyük (53-72ay) çocuklarda farklılık gösterebilir mi? *Türk Psikoloji Dergisi*, 27(70), 1-21.
- Karakelle, Ş.S. (2012). Zihin kuramı gelişiminde kardeş etkisi: İkizler, tek kardeşliler ve tek çocukların karşılaştırılması. *Türk Psikoloji Yazıları*, 15, 43-52.
- Kaysılı, B.K. (2013). Zihin kuramı: Otizm spektrum bozukluğu olan ve normal gelişen çocukların performanslarının karşılaştırılması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 14(01), 83-103.
- Keçeli Kaysılı, B. & Acarlar, F. (2011). Zihin kuramının 3-5 yaşları arasındaki çocuklarda gelişiminin yanlış inanç performansına göre incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 11(4), 1-18.
- Kırman, A., & Doğan Ö. (2017). Anne-baba çocuk ilişkileri: Bir meta-sentez çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 4(1), 28-49.
- Kontaş, T. (2015). 5-11 yaş arası çocukların zihin teorisi ve yaratıcılık yetenekleri arasındaki ilişkinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Küçük, Z. (2018). Zihin kuramı ve gelişim süreçleri. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(34), 475-503.
- Leech, N. L., Barrett, K. C., & Morgan G. A. (2005). *SPSS for intermediate statistics: Use and interpretation* (Second Edition). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc., Publishers.
- Meriç, A., & Özyürek, A. (2018). Anne-babaların okul öncesi dönem çocuklarıyla iletişimlerinin incelenmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(73), 391-411.
- Özen, K. (2011). Özel öğrenme güçlüğü tanısı almış 7-9 yaş çocukların geliştirdikleri zihin kuramı yetenekleri ile sosyal gelişimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi ve sağlıklı gelişim gösteren grup ile karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Peterson, C.C., Peterson, J.L., & Webb, J. (2000). Factors influencing the development of a theory of mind in blind children. *British Journal of Developmental Psychology*, 18, 431-447.
- Renouf, A., Brendgen, M., Seguin, J. R., Vitaro, F., Boivin, M., Dionne, G., Tremblay, R. E. & Perusse, D. (2010). Interactive links between theory of mind, peer victimization, and reactive and proactive aggression. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 38, 1109-1123.
- Ruffman, T., Slade, L., Devitt, K. & Crowe, E. (2006). What mothers say and what they do: the relationship between parenting, theory of mind, language and conflict/cooperation. *British Journal of Developmental Psychology*, 24, 105-124.
- Sarı, B. & Altun, D. (2018). Okul öncesi dönem çocuklarının hikâye anlama ile zihin kuramı becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Anadili Eğitimi Dergisi*, 6(4), 945-960.

- Sarı, O. T. (2011). Zihin kuramı hikayeleri testinin Türk çocuklarına uyarlanması ve okul öncesi dönemdeki normal gelişim gösteren, zihin engelli ve otizmli çocukların zihin kuramı gelişimlerinin karşılaştırılması. Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Sarı, O.T. (2014). Zihin kuramı ve pratik uygulamalar. Ankara: Eğiten.
- Selçuk, B. & Yavuz, H. M. (2018). Erken çocukluk gelişimine dair Türkiye bulgularına bakış. Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi, 2(2), 334-363.
- Şahin, B., Bozkurt, A., Usta, M.B., Aydın, M., Çobanoğlu, C. & Karabekiroğlu, K. (2019). Zihin kuramı: Gelişimi, nörobiyolojisi, ilişkili alanlar ve nörogelişimsel bozukluklar. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 11(1), 24-41.
- Taş, I. (2017). Çocuklar için felsefe eğitimi programının 48-72 aylık çocukların zihin kuramı ve yaratıcılıklarına etkisi. Doktora Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Tekin, D. & Girli, A. (2011). Williams Sendromu ve zihin kuramı arasındaki ilişki. Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi, 1(2), 67-75.
- Tezel Şahin, F. & Özyürek, A. (2008). 5-6 yaş grubu çocuğa sahip ebeveynlerin demografik özelliklerinin çocuk yetiştirme tutumlarına etkisinin incelenmesi. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 6(3), 395-414.
- Uysal, E. (2006). Farklı okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden altı yaş grubundaki çocukların çoklu zeka kuramına göre incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Wellman, H. M. (2012). Theory of mind: Better methods, cleaner findings, more development. European Journal of Developmental Psychology, 9(3), 312-330.
- Wellman, H. M. & Liu, D. (2004). Scaling of theory of mind tasks. Child Development, 75(2), 523-541.
- Yağmurlu, B. Sanson, A. & Köymen, S. B. (2005). Ebeveynlerin ve çocuk mizacının olumlu sosyal davranış gelişimine etkileri: Zihin kuramının belirleyici rolü. Türk Psikoloji Dergisi, 20(55), 1-24.